

omnibus simul sumptis merces sufficere debet, ut operarius cum tota familia sua honeste vivere possit. Quodsi merces ita non sufficit, non videtur iustitiae commutativae satisfieri, in ordinariis saltem circumstantiis.

c) *Contractus societatis* est conventio, qua duo vel plures ad communem quaestum bona vel operas contribuere promittunt ea condicione, ut damna et luca pro rata rei collatae percipiantur. Ex contractu societatis resultat contractus, qui vocatur «*trinus*», si adiunctum habet:

a) pactum *assecurationis sortis*, quo scl. sociorum unus periculum sortis in se suscipit ea condicione, ut lucri, quod speratur, maior pars (v. g. $\frac{2}{3}$) ipsi contingat;

β) pactum *assecurationis lucri*, quo idem socius insuper ius ad lucri partem incertam in alium transfert, sed pro pretio certo et minore.

413. d) *contractus fenebris*, de quo specialis quaestio instituenda est.

ARTICULUS III.

DE CONTRACTU FENEBRIS.

THESIS LXV.

Spectata hodierna societatis condicione oeconomica contractus fenebris per se non est illicitus, etiam abstrahendo a dispositione legis civilis.

(*Lehmkuhl*, Theol. mor. I, n. 1105. *Vermeersch*, Quaestiones de iustitia n. 357. *Moralphil.* II 347 sqq.)

St. Q. 1. Contractus fenebris est contractus, quo quis pecuniae summam ea condicione alteri tradit, ut is sibi praeter aequalem summam (sortem, capitale) insuper aliquam pensionem, quamdiu illa fruitur, retribuat. Haec (annua) pensio fenus vel usura latiore sensu vocatur; arctiore sensu nomen usurae ad denotandam pensionem iniustam restringitur.

414. 2. Porro titulus, ob quem aliquid ultra sortem exigitur, vel est ipsi mutuo *extrinsecus* et *accidentalis*, i. e. solum per accidens et propter speciales circumstantias cum mutuo coniunctus; vel est mutuo aliquo modo *intrinsicus*,

i. e. per se cum eodem conexus; quod iterum dupliciter contingere potest: vel *simpliciter* vel *secundum quid*.

Titulus *simpliciter* (absolute) *intrinsicus* est ille, qui cum natura mutui vel rei mutuatae (pecuniae) semper et ubique conexus est; *secundum quid intrinsicus* est ille, qui mutuo quidem per se extrinsecus est, attamen rei mutuatae (pecuniae) propter specialem condicionem oeconomicae societatis *durante hoc statu* semper conexus est.

Titulus ergo *intrinsicus secundum quid* quasi medius est inter titulum simpliciter intrinsicum et simpliciter extrinsecum et de utroque aliquid participat. Convenit cum titulo extrinsecus eo, quod non ex sola natura mutui et rei mutuatae adest; cum titulo intrinsicus eo, quod in aliqua saltem condicione oeconomica semper cum pecunia mutuata coniunctus est, ideoque non sicut tituli mere extrinseci pro unoquoque casu individuo probari debet, sed semper ex generali condicione pecuniae adest. Non dari titulum simpliciter intrinsicum mutuo omnes concedunt; dari titulum secundum quid intrinsicum nos contendimus.

415. Tituli *extrinseci* mutuo sunt: a) *lucrum cessans*, b) *damnum emergens*, c) *periculum* extraordinarium amittendae sortis, d) *poena conventionalis*. *Lucrum cessans* adest, si quis propter mutuum acquirere impeditur, quod alioquin acquirere posset; *damnum emergens*, si quis *damnum* patitur in eo, quod iam habet. Pro his titulis extrinsecis aliquam retributionem ultra sortem exigi posse nemo negat; quia solum postulat indennitas pro onere, quod quis subit in favorem alterius. Quaeritur autem de titulo intrinsicus sensu secundo supra explicato. Si ille titulus affirmatur, mutuum iam non est contractus gratuitus, sed onerosus et proprie contractus fenebris nuncupatur.

416. 3. Veteres unanimiter liceitatem huius contractus cum *S. Thoma* (2, 2, q. 78, a. 1; De malo q. 13, a. 4) negant, tum auctoritate *S. Scripturae* et *Ecclesiae* tum hac ratione ducti, quod pecunia sit res consumptibilis, cuius usus est ipsius consumptio, ita ut non liceat sine iniustitia vendere separatim usum rei et ipsam rem. Hodie e contrario, appro-

bante Ecclesia, omnes fere eandem affirmant. Non tamen iisdem rationibus innituntur.

a) Nonnulli hanc liceitatem a dispositione legis civilis deducunt. Putant scilicet fenus habere rationem praemii cuiusdam a principe concessi. Boni publici plurimum interesse, ne pecuniae maneant otiosae in arcibus inclusae, sed commercio tradantur. Ideo principem merito iis remunerationem concedere posse, qui suas pecunias aliis mutuas dant. Porro aequum esse, ut hoc praemium ab illis solvatur, qui pecuniam mutuo acceperunt.

b) Alii autem liceitatem contractus fenebris ex ipsa natura pecuniae *hodierna* derivant. Concedunt quidem pecuniam de se et generatim loquendo non esse rem frugiferam eamque prioribus temporibus de facto talem non fuisse; attamen eam ex peculiaribus condicionibus oeconomicis societatis hodiernae quodammodo mutasse suam naturam, ita ut res aliquo modo frugifera evaserit. Hanc sententiam tuemur ut veriore. Nomine *fructus pecuniae* solum intellegimus utilitatem, quam quilibet possessor pecuniae ex ea percipere et pro qua sibi compensationem postulare potest, si pecuniam ad tempus alteri tradit.

417. 4. Haec controversia ut melius dirimi possit, quaedam de natura *pecuniae* praemittenda sunt.

a) Cum plerumque res valde heterogeneae inter homines permutari soleant, necesse est, ut aliqua ratione communi inter se conveniant. Haec ratio communis vocatur valor commutativus, qui determinatur comparando diversas res cum valore alicuius rei, quae arbitrarie pro unitate sumitur. Valor ita determinatus vocatur *pretium*. Sic v. g. assumpto valore unius ovis pro unitate ad aestimandum equum, certus numerus ovium esset pretium equi. Sed obvius hic modus permutationis crescente commercio multa incommoda habet.

b) Ideo inde a primis temporibus introductus est usus *pecuniae*, quae est obiectum aliquod materiale, cuius determinata quantitas pro unitate assumpta mensuram communem valoris omnium rerum exhibet, atque ita tamquam universale medium permutationis et conservationis valorum inservit. Ut

ad finem suum apta sit materia, quae pro pecunia usurpatur, his dotibus praedita sit oportet:

a) ut sit durabilis seu usu non facile pereat; β) ut etiam parva eius quantitas relative magnum valorem habeat; γ) ut facile ab uno loco in alium transferri possit; δ) ut sit facile divisibilis et mensurabilis atque apta ad varias formas recipiendas; denique ϵ) ut sit homogenea, seu ut omnes quantitates aequales aequalem valorem habeant. Ad facilius et securius reddendum commercium auctoritas publica sibi reservare consuevit ius *monetas cudendi*, i. e. in certa quantitate sigillo publico signandi, quo fit, ut in singulis casibus iam non opus sit metallum, quod ut pecunia inservit, librare et examinare. Per se patet nobiliora metalla prae ceteris rebus his qualitatibus praedita esse.

418. PARS I. *Contractus fenebris . . . per se non illicitus.*

Prob. Qui in favorem alterius ad tempus se privat usu rei frugiferae, licite pro hoc onere retributionem accipit. *Atqui* secundum hodiernas condiciones oeconomicas pecunia recte annumeratur rebus frugiferis. *Ergo* qui eiusdem usu in alterius favorem ad tempus se privat, licite retributionem (fenus) pro hoc onere accipit.

Prob. min. Praeter valorem *materialem* ex materia, ex qua effecta est, pecunia habet etiam valorem *moralem* ex eius usu et fine in commercio humano. Hic autem valor moralis duplex est:

a) Pecunia inservit ut *instrumentum negotiationis et mercaturae*. Nimirum absque pecunia negotiatio exerceri nequit, et quo maiorem quis habet pecuniae vim, eo maiora lucra facere potest. Iam quamdiu status societatis is est, ut non nisi illi, qui specialem aptitudinem et opportunitatem negotiandi habent vel magnam pecuniae summam possident, pecunia lucrum facere possint, hoc lucrum potius ad fructus industriales referendum est ideoque ipsa pecunia de se frugifera vocari nequit. Quando autem mutato societatis statu quilibet non per accidens, sed ordinarie et ubique et sine peculiari difficultate per se vel per alios etiam minimam pecuniae quantitatem ad eiusmodi negotia adhibere indeque

lucrum percipere potest, praesertim societatem cum aliis in-
eundo, v. g. tradendo pecuniam societatibus actionum quae
vocantur, pecunia ipsa naturam cuiusdam rei frugiferae in-
duit, ideoque, qui eius usum alteri ad tempus concedit, se
pro eodem tempore potestate lucrandi privat et hinc ius
habet ad congruam remunerationem.

419. b) Alterum valorem, cum priore conexum, habet
pecunia inde, quod quodammodo omnes res utiles *reprae-*
sentat. Nam qui pecuniam habet, possidet non quidem for-
maliter, sed *aequivalenter* omnes res, quae pecunia hic et
nunc emi possunt.

Quodsi status societatis talis est, ut ordinarie non nisi
res consumptibiles (vinum, frumentum etc.) emi possint, pe-
cunia per se solum repraesentat eiusmodi res consumptibiles
iisque quoad valorem aequiparatur. Si vero status societatis
talis evasit, ut opportuna occasio res frugiferas omnis generis
emendi fere perpetua sit aut saltem sine peculiari difficultate
haberi queat, pecunia quoad valorem rebus frugiferis *aequi-*
valet seu iisdem annumerari potest.

Atqui hodierno tempore, propter miram communicationis
facilitatem et celeritatem, propter negotiorum frequentiam et
diversitatem, propter libertatem commercii et industriae et
crebram agrorum divisionem et venditionem cuilibet ordinarie
et ubique occasio praesto est res fructiferas omnis generis
emendi, proindeque pecunia quoad valorem moralem iis aequi-
parari potest.

420. PARS II. *Etiam abstrahendo a dispositione legis civilis.*

Prob. Si fenus sumere liceret ob solam legem civilem,
lex deberet etiam *mensuram* seu limites huius fenus liciti
determinare. Non enim potest lex quodcumque fenus ex-
cessivum licitum reddere. *Atqui* hodie fere ubique leges
fenus ad certam quantitatem restringentes abrogatae sunt.
Ergo . . .

Nec potest recurri ad aliquam consuetudinem, quae vim
legis habeat. Nam eiusmodi consuetudinem existere merito
negatur. In multis enim regionibus praecise *eo fine* leges

determinantes mensuram fenus abrogatae sunt, ut habe-
retur *plena libertas* oeconomica, qualem requirunt principia
liberalismi. Neque quisquam, ut videtur, in his regionibus
sibi conscius est se vi consuetudinis ad certam mensuram
fenus restringi.

421. *Schol. 1.* Principia, quibus veteres illicitem con-
tractus fenebris probant, non solum sunt in se verissima,
sed etiam pro illo tempore recte poterant ad pecuniam appli-
cari. Cum tamen hodie ob mutatas condiciones sociales
pecunia non sit res mere consumptiva, perperam quis ex
veterum principiis concluderet hodie quoque fenus quodlibet
habere rationem usurae illicitae.

422. *Schol. 2.* Novum modum conciliandi opiniones recen-
tiorum de licitate fenus cum doctrina veterum de eiusdem
illicite excogitavit *Ballerini* (Opus theolog. morale III,
tract. 8, n. 319). Putat ideo solum veteres declarasse fenus
illicitum, quia concessionem pecuniae alteri ad tempus factam
ex consuetudine illius temporis consideraverint tamquam
mutuum, qui contractus ex essentia sua est *gratuitus*, et
ideo recompensationem praeter restitutionem sortis non ad-
mittit. Negat autem *ex natura rei mutuatae* ostendi posse
repugnare, ut quis praeter restitutionem rei mutuatae ali-
quam recompensationem postulet. Hanc autem sententiam
veram non esse vel inde patet, quod veteres duce *S. Thoma*
(2, 2, q. 78, a. 1) unanimiter illicitem fenus ex ipsa
natura pecuniae qua rei consumptibilis deducunt. Praeterea,
si haec opinio vera esset, feneratorum olim potuissent facillime
leges Ecclesiae circa usuram eludere, declarando se non in-
tendere facere contractum gratuitum, sed onerosum.

423. *Schol. 3.* Quidam recentiores distinguunt inter con-
tractum fenebrem *productivum* et *consumptivum*. Dicunt
nimirum iniustum quidem esse fenus accipere ab eo, qui
pecuniam mutuatur solum ex indigentia et ad necessaria
vitae procuranda; non vero iniustum esse fenus exigere ab
eo, qui pecunia uti intendit ad negotiandum et lucrum facien-
dum (ad productionem). Sed quamvis haec diversa condicio

vel intentio mutuantis sit attendenda, si agitur de obligatione *caritatis*, obligationem *iustitiae* non mutat. Si enim non violo iustitiam exigendo fenus ab eo, qui pecunia utitur ad negotiandum, neque violo iustitiam exigendo fenus ab eo, qui ea utitur ad suam necessitatem. In utroque casu id, quod alteri do, et onus, quod subeo, est prorsus idem. *Ergo* in utroque casu ius habeo ad eandem retributionem.

424. *Schol. 4.* Post *Bastiat* nonnulli liceitatem feneratoris hoc exemplo probare conantur. Iacobus faber lignarius duas habet runcinas novas; unam mutuam dat Guilelmo ea conditione, ut hic illi post annum novam runcinam eiusdem valoris reddat et insuper tabulam tamquam recompensationem. In fine primi anni eundem contractum renovant pro secundo et sequentibus annis, ita ut Iacobus post decem annos praeter novam runcinam iam possideat decem tabulas per modum feneratoris. Num iuste? *Resp.*: Iniuste. Nam Iacobus nullum titulum habuit praeter novam runcinam accipiendi tabulam post annum per modum retributionis. Non enim potuit duas runcinas simul adhibere; una ergo illi erat superflua, et si eam mutuam dedit Guilelmo, nullum damnum subiit, nullum lucrum ei cessavit. Hoc ergo exemplum liceitatem feneratoris non probat; sed non est paritas inter eiusmodi runcinam et pecuniam. Faber lignarius non potest duas runcinas simul adhibere, ut suppono, sed quilibet potest duabus pecuniae summis aequae bene ad negotiandum uti. *Ergo* si unam mutuam dat alteri, se privat potestate lucrum faciendi et ius ad indemnitatem habet.

425. *Obi. 1.* Pecunia est sterilis ex natura sua. *Ergo* nequit proferre fructus.

Resp. Dist. antec.: Est sterilis ex se sola, *conc.*, adiuncta hominis industria, *nego.* *Dist. cons.*: Nequit progignere fructus naturales, *conc.*, fructus civiles, i. e. non praebet homini utilitatem, scl. potestatem faciendi lucrum, *nego.*

Inst. Ex concessis pecunia profert fructus solum adiuncta industria humana. *Atqui* talis fructus est industrialis. *Ergo* non fructus pecuniae.

Resp. Conc. mai. Dist. min.: Talis fructus est industrialis ex parte, *conc.*, totus, *subdist.*: quamdiu non quilibet cum pecunia maius lucrum facere potest quam sine ea ex sola industria, *conc.*, secus, *nego.* (Cf. argum.)

Obi. 2. (Cf. *Lessius*, De iust. et iure c. 20, n. 26.) Qui fenus pro pecunia mutuata accipit, *vel* id accipit pro sorte et sic pro eadem re duplex pretium accipit, nempe summam aequalem sorti et praeterea fenus; *vel* pro usu sortis, et sic vendit alteri usum rei non suae; nam per mutuum transfertur dominium in mutuam et per consequens etiam usus rei. *Atqui* utrumque iniustum est. *Ergo*...

Resp. Nego disiunctionem mai. Datur enim tertium, scl. mutuum dans non postulat retributionem pro usu pecuniae concessae, sed pro *onere*, quod subire debet in favorem alterius se privando re, ex qua ipse fructum vel lucrum capere posset. Hoc onus pretio aestimari potest et a nemine gratis suscipi debet.

Obi. 3. Ex explicatione data sequitur titulum, quem defendimus, esse titulum lucri cessantis. *Atqui* hic titulus est extrinsecus. *Ergo* solum probatur titulus extrinsecus.

Resp. Nego mai.: Titulus feneratoris est, quod mutuum dans se privat ad certum tempus potestate utendi pecunia, quae in hodiernis circumstantiis communiter aestimatur frugifera. Hinc posset quis sine iniustitia fenus postulare pro pecunia mutuata, etsi ipse ea ad lucrum faciendum non uteretur, quia adhuc se privat in favorem alterius potestate utendi re frugifera; simili modo ac quis pretium postulare potest pro concessu usu equi sui, quamvis ipse eo fortasse non uteretur.

Obi. 4. Ex *S. Thoma* (l. c.) propterea fenus exigere non licet, quia pecunia usu consumitur, i. e. distrahitur seu illi perit, qui ea utitur. *Atqui* etiam hodie pecunia usu consumitur. *Ergo*...

Resp. Conc. mai. Dist. min.: Pecunia etiam hodie usu consumitur, si solum adhibetur ad res consumptibiles emendas, *conc.*, si adhibetur ad negotiandum (ad productionem), id quod hodie moraliter loquendo semper fieri potest, *subdist.*: ita tamen, ut eius loco substituaturs res frugifera vel productiva, *conc.*, secus, *nego.* Si pecunia ad negotiandum adhibetur, semper manet in re aequivalenti frugifera, v. g. campo, fabrica, via ferrea etc.

Obi. 5. Lex naturalis est immutabilis. *Atqui* lex naturalis prohibet accipere usuram. *Ergo*...

Resp. Conc. mai. Dist. min.: Lex naturalis prohibet usuram, i. e. fenus iniustum (excessivum), *conc.*, fenus quodlibet, *subdist.:* supposito quod pecunia sit res mere consumptibilis, *conc.*, supposito quod possessori quolibet tempore praebat facultatem faciendi lucrum atque ita rebus frugiferis aequivaleat, *nego.*

LIBER II.

ETHICA SPECIALIS SOCIALIS.

426. Hucusque hominem consideravimus secundum relationes *individuales*, nunc de eodem ut *membro societatis* agendum est. Et quia *duplex* potissimum societas naturalis habetur, domestica et civilis, de utraque seorsim agemus cap. 2 et 3, praemissis cap. 1 generalibus circa societatem notionibus. Cap. 4 denique quaestionem instituemus de relationibus diversarum societatum civilium inter se seu de iure internationali.

CAPUT I.

DE SOCIETATE UNIVERSIM.

ARTICULUS I.

QUID SIT.

(Zallinger, Institut. nat. n. 166. Meyer, Institut. iuris nat. I, n. 347.)

427. I. *Societas est coniunctio moralis et stabilis plurium in communem aliquem finem suis actibus conspirantium.*

Dicitur a) coniunctio *moralis*, i. e. talis, quae vinculis spiritualibus efficitur, a qua proin non solum aggregatio entium irrationalium, ut examen apum, sed etiam hominum multitudo in unum locum congesta et non nisi externo vinculo unita, v. g. multitudo hominum ad nundinas congregata, excluditur. Ad veram enim societatem requiritur, ut eius membra communem finem cognoscant et in ordine ad eundem volendum et unitis viribus consequendum mutuis officiis et iuribus contineantur.

b) *stabilis*, quia transitoria coniunctio ad finem momentaneum aut unico fere conatu absolvendum non vocatur proprie societas.

428. 2. Ex his patet elementum societatis *materiale* esse multitudinem, elementum vero *formale* ipsam unionem moralem. Haec unio moralis duplici principio efficitur:

a) *fine communi*, qui societatem specificat et de se iam unitatem voluntatum et intellegentiarum aliquatenus efficere valet. Attamen ad unionem constantem et ordinatam in cooperando, spectata hominum libertate et diversitate iudiciorum et virium, de se solus finis communis non sufficit, sed requiritur insuper

b) *aliquod elementum* in ordine *reali*, quod primario consistit in mutua obligatione respectu eiusdem finis. Praeterea requiritur aliquod principium, quod constanter et efficaciter liberam voluntatem in finem communem dirigat, scilicet *auctoritas*, quae est elementum societatis necessarium et definiri potest: *ius obligandi membra societatis, ut ad bonum commune suis actibus cooperentur.*

In omni societate auctoritas, utpote principium unionis socialis, non potest esse nisi *una*, eademque inhaerere debet reali alicui subiecto, et quidem iure exclusivo. Hoc subiectum vocatur superior. Vi unionis socialis societas similitudinem prae se fert alicuius personae seu constituit novam personam, non quidem physicam, sed moralem, quae habet suum esse et suam activitatem sibi propriam.

429. *Schol.* Quaeri hoc loco solet, utrum auctoritas sit *forma* (substantialis) societatis, an solum proprietas ex essentia societatis necessario consequens. Praenota hanc quaestionem non institui de forma metaphysica societatis, sed de forma quasi physica. Nam forma metaphysica societatis est unio moralis per officia et iura respectu eiusdem finis, ut patet ex definitione tradita. Respondendum videtur *auctoritatem non esse formam societatis, sed proprietatem necessario ex eiusdem essentia consequentem.*

Prob. Essentia rei non potest concipi perfecta, antequam adsit forma eiusdem. *Atqui* saltem ratione prius, quam ad-